

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 2 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και
Θρησκευμάτων

« Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά,
στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή »

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδάτος Γιάννης
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα
Μπασιτέα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

Παιδεία – Πολιτισμός και Τέχνες

*Κωνσταντίνα Μπολιεράκη Macrh, κορίνα
Πρεβεδουράκη*

doi: [10.12681/edusc.209](https://doi.org/10.12681/edusc.209)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπολιεράκη Macrh Κ., & Πρεβεδουράκη κ. (2016). Παιδεία – Πολιτισμός και Τέχνες. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 2015(2), 956–965. <https://doi.org/10.12681/edusc.209>

Παιδεία – Πολιτισμός και Τέχνες

Κωνσταντίνα Μπολιεράκη Macrh
Ζωγράφος- εκπαιδευτικός
ntinabo@gmail.com

Δρ. Κορίνα Πρεβεδουράκη
Ζωγράφος- εκπαιδευτικός
kyriakipr@ath.forthnet.gr

Περίληψη

Σε μια εποχή όπου η καινοτομία και η δημιουργικότητα αποτελούν καίριο αίτημα, η Τέχνη και η Παιδεία έχουν χρέος να οδηγούν τους μαθητές και τις μαθήτριες σε βιώματα αλληλεπίδρασης μεταξύ τους όσο και με άλλους ανθρώπους. Στο πλαίσιο αυτό, λειτούργησε η συνεργασία του Καλλιτεχνικού Σχολείου Γέρακα με την Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στον πολυπολιτισμικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Στις εκπαιδευτικές δράσεις του 2015 με τίτλο: Σύγχρονη Καλλιτεχνική Παιδεία στην Αρχαία Αγορά II και θέμα: Πόλις-Παιδεία-Πολιτισμός, οι μαθητές της Α΄ Λυκείου παρουσίασαν μια διαδραστική εικαστική εγκατάσταση στην οποία καλούνταν σε συμμετοχή και οι περιηγητές στον αρχαιολογικό χώρο της Αγοράς. Μέσω της γνώσης και του πολιτισμού επιδιώξαμε μια προσέγγιση διαφορετικής αισθητικής, μιας αισθητικής που ως κριτήριο της θέτει τη διαδραστική αλλά και ατομική σχέση ανάμεσα στον θεατή και το έργο, συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο και τους ανθρώπους μεταξύ τους.

Λέξεις-Κλειδιά: τέχνη, παιδεία, καλλιτεχνική παιδεία, πολιτισμός, διάδραση, ανοιχτό σχολείο

Abstract

In our era, innovation and creativeness form the substantial cultural pursuits. Therefore educational and artistic function tries to cause the suitable experiences, in order school boys and girls to interact in the frame both of school, between fellow students, and society, between fellow citizens. The cooperation of the Art High School of Geraka and the Committee of Prehistoric and Classic Antiquities contributed in these aspirations, performing educational activities of the year 2015 in the multicultural place of Ancient Agora, under the title: “Modern Artistic Education in Ancient Agora II”. These activities were centralized on the matter “Polis-Education-Culture”. During the performances, pupils of the 1st lyceum class presented an inter-effective installation, where travelers, Ancient Agora’s tourists were invited to participate. A different esthetic approach developed, based on knowledge and civilization. It focused on the inter-effective and also personal relations between spectator and spectacle, encouraging communication and this way supporting the process of socialization and social cohesion.

Keywords: art, education, culture, fine arts, experience, educational process

Εισαγωγή

Σε μια εποχή όπου η καινοτομία και η δημιουργικότητα αποτελούν καίριο αίτημα, η Τέχνη και η Παιδεία έχουν χρέος να οδηγούν τόσο τις αισθήσεις όσο και το μυαλό των νέων, συνεισφέροντας στην *καλλιέργεια* και ανάπτυξη της ευφυΐας τους δηλαδή στη νοηματοδότηση των γεγονότων και στη δημιουργική ή άλλως μεταλλακτική σκέψη. Τα περισσότερα εργαλεία, που εξυπηρετούν τον παραπάνω σκοπό *βρίσκονται ενσωματωμένα στις Τέχνες* και αποσκοπούν τόσο στην πρόοδο της αισθητικής αγωγής αλλά και στην ανάπτυξη ανθρώπινων ιδιοτήτων όπως είναι η καλλιτεχνική δημιουργία ως έκφραση και εμπειρία, ως μνήμη και ανάγκη, ως γνώση και επιθυμία επικοινωνίας (Μουρέλου Γ. Ι., 1985). Ως εκ τούτου λειτουργούν συμπληρωματικά, συμβάλλοντας με ιδιαίτερο τρόπο στη συμβατική μέθοδο διδασκαλίας. Με την πάροδο του χρόνου, μάλιστα, αναδεικνύονται ως σημαντικοί αρωγοί στη διαδικασία εμπέδωσης της διδακτέας ύλης. Με τον τρόπο αυτόν, ουσιαστικά και αποτελεσματικά συνδέουν τα υποκείμενα και τα αντικείμενα μάθησης, καθορίζοντας την εκπαιδευτική λειτουργία, εμπυχνώνοντας τους παιδαγωγούς και τους εκπαιδευόμενους υπό το πρίσμα της πολιτιστικής εξέλιξης. Σε επιστημονικό επίπεδο, οι εν λόγω πρακτικές διερευνώνται από τη θεωρία περί πολλαπλών μορφών νοημοσύνης στην εκπαιδευτική διαδικασία (Gardner H., 1998). Βάσει αυτών, εξελικτικά, η παιδαγωγία επιδιώκει να μεταμορφώνει τα δομικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων: τις αισθήσεις και τη νοημοσύνη, την ευφυΐα και την εννοιακή γνώση, τη συναισθηματικότητα και τον ορθολογισμό. Πρώτιστα επιζητά να ενισχύει την ενεργό συμμετοχή και τη βιωματική πρόσληψη τόσο των θετικών και θεωρητικών εννοιών όσο και των έργων ή αφηγήσεων, οδηγώντας προς το είδος εκπαίδευσης η οποία συμπεριλαμβάνει τα εξής χαρακτηριστικά: αισθήσεις, νοημοσύνη, ευφυΐα, εννοιακή γνώση, συναισθηματικότητα, ορθολογισμό, μαθηματικές έννοιες, ποίηση, αφήγηση, ενεργό συμμετοχή, απαντώντας στη θεωρία περί πολλαπλών μορφών νοημοσύνης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Κριτήρια

Η εκπαιδευτική διαδικασία και η αγωγή βάσει των οποίων καλλιεργούνται οι νέοι για να συνειδητοποιήσουν ότι, ανεξάρτητα από τη γνώση, η μάθηση δεν προσφέρει οριστικές απαντήσεις αλλά, πολύ περισσότερο, ανοίγει το νου προς αρετές απαραίτητες για την ενήλικη ζωή. Όταν η εκπαιδευτική διαδικασία συναντάται με την Τέχνη, εμπλουτίζει τους νέους ώστε να μαθαίνουν πιο αποτελεσματικά, να συγκρατούν και να εφαρμόζουν ανάλογα όσα έχουν αποκομίσει, να ενδιαφέρονται για τη μάθηση και τη γνώση, έχοντας διαπιστώσει βιωματικά τη βελτίωσή τους και έχοντας νιώσει αισιοδοξία. Η σύνδεση της διδασκαλίας με την τέχνη προάγει τη δημιουργική έκφραση, αναπτύσσει ένα «ζωντανό» νοητό άξονα σχολείου-κοινωνίας, ορίζοντας έναν κοινό τόπο όπου ανταλλάσσονται ιδέες, εμπειρίες, αναζητήσεις (Σταθοπούλου Π, Μπολιεράκη Κ., Μαραβελάκη Μ., 2006).

Η προσωπική ιστορία συνδέεται με την ιστορία των άλλων. Σε όλες τις κουλτούρες η ανάγκη ομαδικής ταυτότητας είναι εξίσου δυνατή αλλά είναι και απαραίτητο να συνδέεται με την ατομική ταυτότητα. Αναγνωρίζοντας οι νέοι τα σημεία του χρόνου, του τόπου και του ανήκειν αναπτύσσουν πιο ολοκληρωμένα την προσωπική τους ταυτότητα (Chapman L. H., 1993:94). Ωστόσο η διαδικασία συνειδητοποίησης του *εαυτού* ως ξεχωριστή οντότητα, ξεκινά από την παιδική (πρωτογενή) εμπειρία και, διανύοντας τη διαδρομή προς την ενήλικη ζωή, βασίζεται στην αξιοποίηση και τον εμπλουτισμό των βιωμάτων, τον πειραματισμό, την κατανόηση, τη δημιουργία. Μέσα σε αυτή τη διαδικασία κάθε νεαρό άτομο επιτυγχάνει τη σταδιακή του προσαρμογή στο περιβάλλον, φυσικό και κοινωνικό. Το

πέραςμα που προαναφέρθηκε σηματοδοτείται από ένα είδος «συμβολικής αντίληψης» (Παππάς Γ., 1993). Αυτό το συμβολικό σύστημα καθορίζει και τη διάσταση που αποκτά πλέον η σχέση του νέου ανθρώπου με την πραγματικότητα, στη διαμόρφωση της οποίας συμβάλλει με τα επιτεύγματά του. Δηλαδή ο άνθρωπος δεν ζει πια σε έναν κόσμο ωμών γεγονότων ή άμεσων φυσικών αναγκών, αλλά διακρίνει και αναγνωρίζει τις διαφορές που προκύπτουν στη σχέση του εαυτού με τη φύση, διερωτάται για το άγνωστο, γνωστοποιεί αυτά που σκέφτεται, αυτά που τον συγκινούν ή αυτά που τον φοβίζουν. Διαπιστώνει ότι βιώνει συναισθήματα, ελπίδες και φόβους, ψευδαισθήσεις και απογοητεύσεις, συμβολοποιεί αντικείμενα και ενέργειες προκειμένου να κατανοήσει ή να «γητέψει», να μεταβάλλει, όπως αναφέρει ο γνωστός αρχαιολόγος Gordon Childe στην «Ιστορία των εργαλείων», ότι τον περιβάλλει.

Προκειμένου να ξεπεράσει την εσωτερική του διάσπαση, να άρει το διαχωρισμό του από τη φύση, όπως αναφέρει ο Erich Fromm στον «Άνθρωπο για τον εαυτό του», διαμορφώνει και επαναδιαμορφώνει τη γνώμη του για τα πράγματα, διότι, σύμφωνα με τον Επίκτητο, «δεν είναι τα πράγματα, αλλά οι γνώμες και οι φαντασίες του ανθρώπου για αυτά». Ως εκ τούτου η συμβολική διάσταση που έχουν οι μορφές της πολιτισμικής ζωής του ανθρώπου σε όλο τους τον πλούτο και την ποικιλία καθορίζουν τον καινούργιο δρόμο που ανοίγεται στον άνθρωπο – το δρόμο του πολιτισμού (Cassirer E., 1985).

Τα νεαρά άτομα έχουν την τάση του «ειδέναι», την περιέργεια να μαθαίνουν, την τάση να βιώνουν καθετί, να συγκρατούν γνώσεις, ιδέες, σύμβολα και εμπειρίες, δηλαδή να αποκτούν πείρα και γνώσεις ή, άλλως, συνείδηση (συνειδέναι). Επομένως με το βιωματικό τρόπο που ακολουθεί η καλλιτεχνική παιδεία επιδιώκεται ο εμπλουτισμός της γνώσης, η επίδραση στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς, η αφύπνιση «του πάθους να καταλάβει», η εμπειρία «με προοπτική τον εμπλουτισμό της σχέσης των ατόμων με το κοινωνικό περιβάλλον, με τη ζωή» (Cassirer E., 1985). Στο πλαίσιο αυτό, τα καλλιτεχνικά έργα και οι δράσεις αποτελούν την προϋπόθεση και το αποτέλεσμα ομαδοσυνεργατικής μεθόδου διδασκαλίας, μέσω της οποίας επιδιώκεται ο περιορισμός των προκαταλήψεων και η ενίσχυση της «ομαδικής συνεκτικότητας» (Festinger L., Schachter S., Back K., 1959), ώστε να διασφαλίζονται ισοδύναμοι ρόλοι στην επικοινωνία ανάμεσα σε διαφορετικού θρησκευματος ή ιδεολογίας άτομα, να

ενισχύεται η δυναμική της ομάδας, να διευκολύνεται ο καταμερισμός εργασίας, να βελτιώνεται η αποδοχή και η ανοχή στις ιδιαιτερότητες των μελών κάθε ομάδας. Η επαφή και η ενασχόληση, η αφομοίωση των αιτίων και των αποτελεσμάτων της καλλιτεχνικής δημιουργίας Τέχνης ως μεθόδου διδασκαλίας διαφόρων διδακτικών αντικειμένων εκτός από μέσον απόκτησης της γνώσης και κατανόησης του εαυτού, συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου σπουδών και ταυτόχρονα ενισχύει τα παιδιά, προετοιμάζοντάς τα για τα χρόνια που θα ακολουθήσουν μετά την αποφοίτησή τους. Καλλιιεργεί εποικοδομητικές συνήθειες και πειθαρχία, ενώ επιδρά βελτιωτικά στην κοινωνικοποίηση των νέων (Rohrs H., 1984). Οι κοινές δράσεις, οι τελετές, τα σύμβολα, τα ήθη και έθιμα συνθέτουν την παράδοση της κοινωνικής ομάδας (Charpman L.H., 1993), και η παράδοση είναι κάτι το ολοζώντανο και εξαιρετικά μεταβλητό (Benjamin W., 1978:18).

Σκοπός

Το Καλλιτεχνικό Σχολείο Γέρακα με άξονες την Τέχνη και την Εκπαίδευση, επιδιώκει τη συνάντηση μαθητών, πολιτών και των περιηγητών της Αθήνας του σήμερα με την Τέχνη, την Παιδεία και την *Τεχνολογία*. Η προσέγγιση που υιοθετούμε ως εκπαιδευτικοί και ταυτόχρονα εικαστικοί, ως δάσκαλοι και καλλιτέχνες, εμπεριέχει την παρατήρηση και το διάλογο, την αναζήτηση του νοήματος σε καθετί. Επιπλέον, όμως, εμπεριέχει εργαλεία συμβολικής έκφρασης (Mrasin G., 1991), δηλαδή καθιερωμένες μορφές της κουλτούρας (ως σύνθετης ολότητας, η οποία περικλείει τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο και όλες τις ικανότητες που αποκτά ο κοινωνικός άνθρωπος) με σκοπό την επικοινωνία (Coomaraswamy A. K., 1992).

Επιμένουμε στην ανάπτυξη ικανοτήτων που αποτελούν τα θεμέλια για τη μάθηση και την εγγύηση αισιόδοξης άποψης σχετικά με πράγματα που συμβαίνουν γύρω, με επίκεντρο την αξία του ανθρώπου, ενός ανθρώπου ήρεμου, κόσμιου, αλληλέγγυου, σίγουρου για την πνευματικότητά του, απλού και ταυτόχρονα ικανού να αναπτύσσει κριτική στάση. Αναγνωρίζοντας αλλαγή στην προέκταση των ιδεολογικών αρχών του Διαφωτισμού και μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα το σχολείο μεταβίβαζε μοντέλα σκέψης και συμπεριφοράς, προσδίδοντας συνέχεια στο παρελθόν παρά προκαλώντας ρήξη μαζί του. Μέσω του εκπαιδευτικού η κουλτούρα ενσαρκωνόταν στην προσωπικότητα των εκπαιδευόμενων και ξαναγεννιόταν. Σύμφωνα με τις επικρατούσες συνθήκες το σχολείο τείνει να αυτοπροσδιορίζεται ως τόπος συνάντησης διαφορετικών αντιλήψεων και μορφών κουλτούρας. Από τη μια πλευρά οι παραδοσιακές αρχές πολιτιστικής καλλιέργειας υπολειπονται, καθώς ισχύουν τύποις αλλά όχι ουσία (Παπαδόπουλος Γ., 2012). Από την άλλη πλευρά έχουν εμφανισθεί και συνεχώς πληθαίνουν άλλοι τύποι κουλτούρας γεγονός που οφείλεται στη βιομηχανία της κουλτούρας και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Macdonald D., 1957). Ως αντίβαρο στα όσα προηγουμένως αναφέρθηκαν, επιλέξαμε τον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς, ο οποίος κοσμείται με τα εκθέματα του Μουσείου Στοάς του Αττάλου. Μέσα στο ιδιαίτερο αυτό το περιβάλλον εμψυχώσαμε τους μαθητές/ριες να ερευνήσουν τις έννοιες «περιεχόμενο» και «μορφή», ώστε να αποτιμήσουν τα καθαρά κριτήρια της τέχνης, που είναι ο ρυθμός και η αρμονία, η «ολόπρωτη αξία της ζωής και των πραγμάτων» (Ανδρόνικος Μ., 1986). Στον ίδιο χώρο και μετά την αφομοίωση της διερεύνησης της μορφής (μελέτη προτομής), οι μαθητές/τριες προέβησαν στην προετοιμασία και κατασκευή μιας εικαστικής εγκατάστασης, στην οποία αφομοιώνεται με διαφορετικό τρόπο η διερεύνηση του σύγχρονου ειδώλου

(συμβολικής μορφής), έτσι όπως αυτό προβάλλεται μέσω του διαδικτύου. Επιπλέον η δημιουργική σκέψη των παιδιών κατακτώντας σύγχρονες καλλιτεχνικές συμβάσεις, οδηγήθηκε στη διαμόρφωση ενός «παρατηρητηρίου συλλογικότητας», αφού η διαδραστική εγκατάσταση που προτάθηκε και εκτέθηκε στην Αρχαία Αγορά έγινε σημείο αναφοράς για κάθε επισκέπτη, μαθητή ή περιηγητή, διότι η κοινωνική λειτουργία της *Τέχνης* εκτείνεται στο σύνολο, δεν απευθύνεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα αλλά σε μια συλλογικότητα, καθώς, καταργώντας τα σύνορα, ενώνει τους ανθρώπους. Η υλοποίηση της καλλιτεχνικής δημιουργίας εμπεριέχει διάφορες τεχνικές, ανάμεσά τους και την τεχνολογία της πληροφορικής (Malraux A., 2007).

Συμπερασματικά, μπορεί η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών/ριών ενός ανοικτού σχολείου και των πολιτών μιας πόλης να συνδέει τη θεωρία με την πράξη, αλλά και τους ανθρώπους μεταξύ τους.

Μπορούμε να στοχεύουμε στην αειφόρο ανάπτυξη, ενεργοποιώντας τη φαντασία, την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, της περιβαλλοντικής και πολιτισμικής ευαισθητοποίησης των νεαρών ανθρώπων.

Επιδιώκοντας να συνεργαστούμε για τα παραπάνω, προωθήσαμε την επί 2ετίας συνεργασία του Καλλιτεχνικού Σχολείου Γέρακα με την Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στο χώρο της Αρχαίας Αγοράς.

Αναλυτικότερα, το σχολικό έτος 2013-2014 η σπουδή μας επικεντρώθηκε στη «διερεύνηση της μορφής» μέσω των γλυπτών προτομών που, όπως προαναφέρθηκε, εκτίθενται στη Στοά Αττάλου. Μελετώντας τις προτομές αναγνωρίζαμε στοιχεία στη μορφή, που αντανakλούσαν τις κοινωνικές δομές και αξίες διαφορετικών χρονικών περιόδων. Με αφορμή τα ερεθίσματα που αποκομίσαμε από το χώρο και το πολιτισμικό περιεχόμενο, το σχολικό έτος 2014-2015 οδηγηθήκαμε σε μια εικαστική εγκατάσταση¹, η οποία παρουσιάστηκε στις αρχές Μαΐου σε εκπαιδευτικές δράσεις του Καλλιτεχνικού Σχολείου Γέρακα με τίτλο: *Σύγχρονη Καλλιτεχνική Παιδεία στην Αρχαία Αγορά II* και θέμα: *Πόλις-Παιδεία-Πολιτισμός*, με σκοπό τη συμβολή στην αισθητική και κοινωνική αγωγή των συμμετεχόντων.

Στόχος

Στόχος της διαδραστικής εικαστικής εγκατάστασης είναι τόσο οι μαθητές/τριες, όσο και κάθε μετέχων επισκέπτης να προσεγγίσουν βιωματικά κοινωνικές δομές σε διαφορετικές πολιτισμικές περιόδους, με αφορμή τη διερεύνηση της μορφής στην εποχή των εικόνων και του διαδικτυακού γίνεσθαι.

Η ομάδα των μαθητών που εργάστηκε για την υλοποίηση της δράσης είναι 15-16 ετών, βρίσκεται, δηλαδή, σε εκείνο το αναπτυξιακό στάδιο, το οποίο επιτρέπει στα νεαρά άτομα τη «συμβολική αντίληψη» Ωστε η εμπειρία τους στο σχολείο να αποκτά ιδιαίτερη αξία για την υπόλοιπη ζωή με ουσιώδη οφέλη για τη συναισθηματική νοημοσύνη (Goleman D., 1997).

Εμείς ως εκπαιδευτικοί εικαστικής παιδείας λειτουργούμε ταυτόχρονα και ως καλλιτέχνες. Η εκπαιδευτική μας προσέγγιση εμπεριέχει την παρατήρηση και το διάλογο, την αναζήτηση του νοήματος σε καθετί. Επιπλέον, όμως, εμπεριέχει εργαλεία συμβολικής έκφρασης, δηλαδή καθιερωμένες μορφές της κουλτούρας, ώστε

---

¹ Μετά από συζητήσεις, νέες επισκέψεις που περιελάμβαναν και τη συμβολή της αρχαιολόγου – μουσειοπαιδαγωγού κ. Μ. Λιάσκα

η προσωπική ταυτότητα να αναγνωρίζεται μέσα από την ομαδική ταυτότητα, στοχεύοντας στην επικοινωνία.

Επιμείναμε στην αξία του ανθρώπου, σίγουρου για την πνευματικότητά του, απλού και ταυτόχρονα ικανού να αναπτύσσει κριτική στάση.

Αναζητήσαμε μαζί με τους μαθητές μας τα χαρακτηριστικά του χώρου. Αναγνωρίσαμε χωρικά όρια της Αρχαίας Αγοράς, ενημερωθήκαμε για τις ασχολίες και τις δραστηριότητες που είχε ο Αθηναίος πολίτης του χρυσού αιώνα του Περικλή. Περιηγηθήκαμε στα σωζόμενα μνημεία που μαρτυρούν τους πολιτισμούς οι οποίοι φιλοξενήθηκαν στο χώρο της Αγοράς. Διαπιστώσαμε τον πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα. Μέσα από το διάλογο οδηγηθήκαμε να διερωτηθούμε σχετικά με το μοντέλο των κοινωνικών δομών της Αρχαίας Αγοράς και του σήμερα. Αναρωτηθήκαμε για την ύπαρξη ενός αντίστοιχου χώρου σήμερα, συσχετίζοντας έννοιες όπως το αγορεύειν, αγοράζειν, εκλέγειν και εκλέγεσθαι με τη διαδικτυακή πραγματικότητα.

Η απάντηση βρίσκεται στην κατακερματισμένη εικόνα του σύγχρονου ανθρώπου μπροστά στα πολλαπλά παράθυρα στην οθόνη του υπολογιστή.

Περιγραφή της εικαστικής εγκατάστασης

Η εικαστική εγκατάσταση αναπτύσσεται σε μίαν κατακόρυφη στήλη και ενσωματώνει μια χρονική ανασκόπηση. Αναφέρεται σε τρεις διαφορετικές μορφές κοινωνικής δομής. Κάθε επίπεδο αυτής της στήλης αφορά σε κομβικά χρονικά σημεία κοινωνικών μοντέλων.

Στο πρώτο επίπεδο μέσα από ένα καλειδοσκόπιο εικόνων αναφερόμαστε σε πρωταρχικές μορφές κοινωνίας. Στο δεύτερο επίπεδο επικεντρώναμε στην κλασική περίοδο της Αρχαίας Αθήνας, όπου κυριαρχούσαν οι αρχές της ισοτιμίας και της ισονομίας για τους Αθηναίους πολίτες.

Στο τρίτο επίπεδο εστιάζουμε στη σχέση άτομο-σημερινή κοινωνική πραγματικότητα.

Στην εγκατάσταση που παρουσιάστηκε στον αρχαιολογικό χώρο, καλείται ο θεατής-επισκέπτης αφού καθρεπτιστεί στη μακέτα της Αγοράς και αποτυπωθεί η εικόνα του ψηφιακά, καλείται να καταγράψει το e-mail και τη χώρα του, ώστε στη συνέχεια να λάβει ηλεκτρονικά τη φωτογραφία του.

Επιπλέον σε ένα ταμπλώ-παγκόσμιο χάρτη καθένας επισκέπτης τοποθετεί μια ακίδα στην περιοχή όπου σχηματίζεται η χώρα του ή η πόλη του.

Εννοιολογική περιγραφή της εικαστικής εγκατάστασης

Κάθε επίπεδο της ενιαίας στήλης αναφέρεται σε κομβικά χρονικά σημεία κοινωνικών μοντέλων, ώστε ο μετέχων της διαδραστικής εγκατάστασης να προβληματιστεί σχετικά με τις διαφορετικές κοινωνικές δομές, που χαρακτηρίζουν τις διαφορετικές πολιτισμικές περιόδους.

Άρα τα τρία επίπεδα αφορούν σε αντίστοιχες κοινωνικές δομές.

- Το πρώτο επίπεδο αφορά στις πρωτόγονες κοινωνίες. Στο μακρινό και σκοτεινό, σε πολλά σημεία ακόμα, παρελθόν του ανθρώπου, οπότε η ανάγκη του για επιβίωση τον οδήγησε στη δημιουργία των πρώτων μορφών κοινωνίας, ώστε να αντιμετωπίσει τους φυσικούς εχθρούς του
- Το δεύτερο επίπεδο αναπτύσσεται με τη μακέτα της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας. Η Αγορά για τον Αθηναίο πολίτη ήταν ο χώρος, όπου μπορούσε να αγορεύει και να αγοράζει, μεριμνώντας για την προστασία των θεσμών της κοινωνίας και προβάλλοντας παράλληλα τις κοινωνικές αξίες της ισονομίας και της ισοτιμίας. Ο χώρος της Αρχαίας Αγοράς ορίζονταν από τους «όρους», τα χωρικά σημεία πάνω σε σταυροδρόμια, οριοθετώντας τις κατεξοχήν δράσεις που αναπτύσσονταν σε αυτήν την περιοχή. Δηλαδή οι όροι είναι πύλες εισόδου, που διαπερνούσαν όσοι πληρούσαν τις προϋποθέσεις, που η κοινωνία όριζε, άρα είναι το χωρικό σημείο που υποδηλώνει τη συμμετοχή στα κοινά.

- Στο τρίτο επίπεδο μέσα από τη μακέτα της Αρχαίας Αγοράς με κάτοπτρα αναπτύσσεται -σε αλληπάλλληλα επίπεδα- ένας νέος άυλος χώρος, που υποδηλώνει το χώρο του διαδικτύου με τις αναρίθμητες επιλογές. Ο παγκόσμιος χάρτης με τις κουκίδες, που αφορά σε επισκέπτες από όλο τον κόσμο μας υπενθυμίζει, συμβολικά, το διαχρονικά πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Αθήνας.

Ο χώρος του διαδικτύου είναι αόρατος, πλην όμως υπαρκτός και κοστολογημένος (οι συχνότητες που καταλαμβάνει το διαδίκτυο αποτελούν εθνικό προϊόν). Εκεί όπου μπορείς να αγοράσεις, να πουλήσεις, να ψηφίσεις, να ενημερωθείς, να ψυχαγωγηθείς, να επηρεάσεις, να επικοινωνήσεις, να εργαστείς, κ.ά., αρκεί να έχεις πρόσβαση στο διαδίκτυο μέσα από πύλες που θα σου εξασφαλίσουν αυτήν τη δυνατότητα. Στο επίπεδο με τα κάτοπτρα καθρεπτίζεται η μορφή του επισκέπτη της εγκατάστασης, αλλοιωμένη και παραμορφωμένη αλλά δεσπόζουσα, όπως ο ίδιος δεσπάζει και μπροστά στον υπολογιστή του. Όμως, καθώς αποδέχεται την πρόσκληση να στείλει τη φωτογραφία-εικόνα του στο e-mail του, μετατρέπεται σε ένα σημείο, το οποίο αντιστοιχεί τόσο σε μια ηλεκτρονική λίστα όσο και σε ένα σημείο στον παγκόσμιο χάρτη και, ενώ «αγοράζει» το προϊόν αυτής της υπηρεσίας (αφού διαθέτει δυνατότητα χρήσης και πρόσβασης στο διαδίκτυο), ο μετέχων της δράσης-επισκέπτης μετατρέπεται ο ίδιος τον εαυτό και τις επιλογές του σε προϊόν, καθορίζοντας νέο πρότυπο κοινωνικών δομών.

Παιδεία μέσω της μελέτης για την υλοποίηση της εικαστικής εγκατάστασης

Οι παιδαγωγικοί στόχοι της εκπαιδευτικής δράσης *Αρχαιότητα και νέα Πραγματικότητα*, που αναδεικνύονται μέσω της προτεινόμενης εικαστικής εγκατάστασης, απευθύνονται στο σύνολο των εμπλεκόμενων, τόσο σε καθέναν που θα συμβάλει στη δημιουργία της εγκατάστασης όσο και σε κάθε επισκέπτη. Αφενός αφορούν στην καλλιέργεια ικανοτήτων, όπως κριτική σκέψη, επικοινωνία, προσαρμοστικότητα. Αφετέρου ενισχύουν την ικανότητα της ενεργητικότητας και της δημιουργικότητας σε κάθε εμπλεκόμενο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη βιωματική εμπλοκή όλων των συμμετεχόντων. Παράλληλα προτείνεται η πολλαπλή προσέγγιση του θέματος μέσα από τα γνωστικά αντικείμενα της φιλοσοφίας, των εικαστικών, των ΤΠΕ.

Επιπλέον οι μαθητές/ριες που συνέβαλαν στην υλοποίηση της δράσης ανέπτυξαν ιδιαίτερες κλίσεις και δεξιότητες στο πλαίσιο των επιμέρους γνωστικών

αντικειμένων, τα οποία σχετίζονται με την τέχνη της διαλεκτικής, την ερευνητική μέθοδο που απαιτείται για την υλοποίηση της εικαστικής εγκατάστασης, το μεθοδικό σχεδιασμό που απαιτεί η επιχειρηματική δράση, τη σύμπνοια και την ενίσχυση της ομαδικής υποστήριξης ενός κοινού στόχου, τη χρήση νέων τεχνολογιών μέσω της δυναμικής των δοκιμών και των αναρρέσεων που συνήθως απαιτούνται.

Υποστηρίξαμε το ανοικτό σχολείο, συνδέοντας τη θεωρία με την πράξη, στοχεύοντας στην ενεργοποίηση της φαντασίας, στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, της δημιουργικότητας και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, ενεργοποιώντας το ενδιαφέρον και τον σεβασμό των μαθητών μας γύρω από έναν κοινό άξονα έτσι ώστε ως μελλοντικοί πολίτες να έχουν στη φαρέτρα τους γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρίες, για να μπορούν να συσχετίζουν, να οραματίζονται, να καινοτομούν και να επιχειρούν.

Συμπεράσματα

Μέσα από την εικαστική διαδραστική εγκατάσταση, οι έφηβοι μαθητές/ριες είχαν την ευκαιρία να αναγνωρίσουν την ατομική και ομαδική τους ταυτότητα, αντίστοιχα με την εμφανή σχέση μεταξύ όλων των ανθρώπων που συνεργάστηκαν. Συνεπώς αφορά τόσο τα μέλη της μαθητικής ομάδας όσο και τους επισκέπτες περιηγητές της Αρχαίας Αγοράς των Αθηνών. Οι μαθητές/ριες έμαθαν να επικοινωνούν τις απόψεις τους και να αποκτούν εμπειρίες προσαρμογής μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Διέθεσαν χρόνο μέσα και έξω από την τάξη, προκειμένου να υλοποιήσουν την εικαστική εγκατάσταση. Αναγνωρίζοντας τα σημεία του χρόνου, του τόπου και του ανήκειν, ανέπτυξαν μια προσωπική κοινωνική ταυτότητα. Προκάλεσαν το ενδιαφέρον και προσήλκυσαν τους μετέχοντες στην εικαστική εγκατάσταση, αφού τους ενέπνευσαν να προβληματιστούν σχετικά με την έννοια Πόλις-Παιδεία-Πολιτισμός.

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα είναι ποιοτική και αφορά σε διερεύνηση αξιών και συμπεριφορών. Μαθητές άλλου τμήματος που ρωτήθηκαν σχετικά με την εικαστική εγκατάσταση σε ποσοστό 80% στάθηκαν στην εικόνα που εισέπραξαν, δηλαδή στη μορφή, στο σχήμα, στα χαρακτηριστικά της. Ενώ σε μικρότερο ποσοστό προσπάθησαν να βρουν διασυνδέσεις νοητικές, συναισθηματικές, ψυχικές. Οι επισκέπτες ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας με ενθουσιασμό που συγκινεί. Το γεγονός αποδεικνύεται με το εξής περιστατικό: όταν αποσύραμε τις ακίδες με τις οποίες μπορούσαν να αφήνουν το ίχνος τους πάνω στον παγκόσμιο χάρτη, έπαιρναν την ακίδα από άλλο σημείο του χάρτη για να αφήσουν και το δικό τους ίχνος.

Όταν η καλλιτεχνική παιδεία, συνδυάζεται με την εκπαίδευση παρέχει ένα δυναμικό εργαλείο και μπορεί να παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία υπεύθυνης κοινωνικής συμπεριφοράς. Ενώ, παράλληλα, καλλιεργεί στους νέους ανθρώπους την ικανότητα της ολιστικής αντίληψης. Άρα τόσο οι μαθητές/τριες όσο και κάθε μετέχων επισκέπτης βίωσαν την έννοια της μορφής μέσα σε ένα διαφορετικό πλαίσιο αξιών και αναζητήσεων από αυτό της κλασικής αρχαιότητας. Βίωσαν τη συμβολική μορφή σε σχέση με το διαδίκτυο, διερευνώντας το σύγχρονο είδωλο, δηλαδή τη μορφή μέσω του διαδικτύου. Η εγκατάσταση έγινε παρατηρητήριο, έγινε σημείο αναφοράς, αφορμή για ερωτήματα και σημείο εκκίνησης μιας νέας ιεράρχησης στοιχείων, όπως *έρευνα, δράση, συμμετοχή*. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρήσαμε τα παιδιά να συναντήσουν τον εαυτό τους μέσω της γνώσης του πολιτισμού με προσέγγιση διαφορετικής αισθητικής, μιας αισθητικής που

ως κριτήριο της θέτει τη διαδραστική αλλά και ατομική σχέση ανάμεσα στον θεατή και το έργο.

Τελικά, μέσω της τέχνης, καταφέραμε να υλοποιήσουμε στόχους του αναλυτικού προγράμματος, με έναν τρόπο που οδηγεί το σχολείο στο να διαδραματίσει ένα μετασχηματιστικό ρόλο, όπου η μάθηση εστιάζει στην καλλιέργεια των πολλαπλών μορφών νοημοσύνης και στη σύνδεση των μαθησιακών δρώμενων με την κοινωνία, παρέχοντας, έτσι, ένα δυναμικό πεδίο για αειφόρο ανάπτυξη.

Αναφορές

- Ανδρόνικος, Μ., *Ο Πλάτων και η Τέχνη*, Αθήνα: Νεφέλη, 1986
- Benjamin, W., (1978) *Δοκίμια για την τέχνη*, εκδ. Κάλβος
- Charman, H. L. (1993) *Διδακτική της τέχνης*, εκδ Νεφέλη.
- Coomaraswamy A. K., *Τέχνη & Παράδοση*, μτφρ. Π. Σουλτάνης, Αθήνα: Πεμπτουσία 1992Γ.
- E. Cassirer, *Δοκίμιο για τον άνθρωπο*, μτφρ. Τ. Κονδύλη, Αθήνα: Κάλβος 1985
- Festinger L., Schachter S., Back K., *Social Pressures in Informal Groups*, N.Y.: Harper & Brothers 1959
- Gardner H., *Multiple Intelligences in the Classroom*, London: Harvard University 1998
- Goleman D.H., *Συναισθηματική Νοημοσύνη*, μτφρ. Α. Παπασταύρου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα 1997
- Macdonald D., *Theory of Mass Culture*, in *Mass Culture*, N.Y.: The Free Press 1957
- Malraux A., *Το Φανταστικό Μουσείο*, μτφρ. Ν. Ηλιάδης, Αθήνα: Πλέθρον 2007
- Μουρέλου Γ. Ι., *Θέματα Αισθητικής και Φιλοσοφίας της Τέχνης*, τόμος Β', Αθήνα: Νεφέλη 1985
- Μπάσιν, *Σημειολογία, φιλοσοφία της Τέχνης*, μτφρ. Μ. Τζιατζή, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή 1991
- Παπαδόπουλος Γ., *Μυθοπλασία, Βίωμα και Παιδεία*, Αθήνα: Ψηφίδα 2012
- Παππάς Γ., *Κείμενα για την Τέχνη*, μτφρ. Γ. Παππάς, Αθήνα: Νεφέλη 1993
- Rohrs H., *Το Κίνημα της Προοδευτικής Εκπαίδευσης*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης 1984
- Stathoroulou P (Σταθοπούλου Π.), Bolieraki K. (Μπολιεράκη Κ.), Maravelaki, M. (Μαραβελάκη Μ.) (2006) *Teaching About Environment Through Recycling Art And Trash Art*. The International Journal of the Arts in Society, volume 2, issue 6, pp,9-18. Article: Print (Spiral Bound). Article: Electronic (PDF File; 1021.355KB). Εκδότες: Mary Kalantzis and Bill Cope, University of Illinois, Urbana-Champaign, USA. <http://artsinsociety.com/>